

O PROCESU

Hju Veldon: *Vaš film, Proces, baziran je na sjajnom romanu Franca Kafke.*

Orson Vels: Da, pretpostavljam da možete tako da kažete, ali nije nužno da ćete biti u pravu. Uopšteno sam se trudio da budem veran Kafkinom romanu u svom filmu, ali ima nekoliko važnih tačaka u mom filmu koje ne odgovaraju čitanju romana. Pre svega, karakter Jozefa K. U filmu se njegovo stanje stvarno ne pogoršava, svakako se ne predaje na kraju.

H. V.: *Njemu se to svakako događa u romanu, u knjizi ga ubijaju.*

O. V.: Da, njega ubijaju na kraju. On je ubijen u našem filmu, ali bojeći se da publika ne shvati K.-a kao običnu individuu, bio sam dovoljno odvažan da promenim kraj u toj meri da se on ne predaje. On je ubijen kao što bilo koga ubijaju prilikom pogubljenja, ali na mestu u knjizi kada kaže *kao pseto, ubijate me kao pseto*, u mojoj verziji on im se smeje u lice, pošto nisu u stanju da ga ubiju.

H. V.: *To je krupna promena.*

O. V.: Ne toliko krupna, pošto, u stvari, kod Kafke oni nisu u stanju da ubiju K.-a. Kada njih dvojica budu poslani na polje da ubiju K.-a, oni to nisu u stanju. Dodaju nož jedan drugome neprestano. K. odbija da sarađuje u sopstvenoj smrti u romanu, ostavljen je tako i umire s nekom vrstom jecaja. U filmu, jednostavno sam zamenio taj jecaj pucnjem.

H. V.: *Da li ste ikada razmišljali o tome da film završite tako da dva egzekutora zabijaju nož u K.-a?*

O. V.: Ne. Za mene je takav kraj baletska igra koju je napisao jevrejski intelektualac pre dolaska Hitlera. Kafka to tako ne bi postavio nakon smrti šest miliona Jevreja. To mi sve veoma izgleda kao iz doba pre Aušvica. Ne mislim da je moj završetak naročito dobar, ali bio je jedino moguće rešenje. Morao sam da iskoračim, ako ništa, samo za neki trenutak.

H. V.: *Imate li ikakvu grižu savesti kad menjate remek-delo?*

O. V.: Uopšte ne, pošto je film sasvim drugačiji medij. Film ne treba da bude potpuna ilustracija, naglas izgovorena, pokretna verzija štampanog dela, nego mora da bude sam za sebe, stvar za sebe. Koristiti roman na isti način na koji ga koristi dramski pisac – kao polaznu tačku od koje će načiniti potpuno novo delo. Tako da ne, nemam nikakve griže savesti u pogledu menjanja knjige. Ako ozbiljno uzmete u obzir pravljenje filmova, morate da imate u vidu to da filmovi nisu ilustracija ili interpretacija dela, nego da imaju vrednost kao original.

H. V.: *Dakle to nije film prema knjizi, to je film koji se bazira na knjizi?*

O. V.: Čak se i ne bazira na njoj. To je film nadahnut knjigom, u kojem je moj saradnik i partner Kafka. Može se to činiti pompeznim, ali bojim se da je to Velsov film, iako sam lično pokušao da budem veran onome za šta verujem da je duh Kafke, roman je napisan ranih dvadesetih, a sada je 1962, i pravimo film 1962, i pokušao sam da napravim svoj film, pošto mislim da će imati više na važnosti ako je moj sopstveni.

H. V.: *Ima dosta različitih čitanja Proces. Mnogi kažu da je to alegorija o pojedincu protiv autoriteta, drugi da je u pitanju simbolika čoveka koji se bori protiv nemilosrdnog zla, i tako dalje. Da li se slažete sa takvim interpretacijama i kada je Vaš film u pitanju?*

O. V.: Mislim da film treba da bude, ili da dobar film treba da bude kadar za brojne interpretacije kao i dobra knjiga, i mislim da kreativni umetnik treba da drži jezik za zubima pri takvoj vrsti pitanja, tako da ćete mi oprostiti ako odbijem da Vam odgovorim. Više bih voleo da odete i pogledate film koji će govoriti za sebe i mora govoriti za sebe. Više bih voleo da naćinite sopstvenu interpretaciju onoga što mislite!

H. V.: *Nisam bio iznenađen kada sam saznao da snimate Proces, pošto se ćini da je proces zaodevanja obićnih događaja dodatnim intonacijama i znaćenjima veoma važan deo vašeg arsenala kao tvorca filmova. Da li mislite da Vels i Kafka dobro idu zajedno u ovom pogledu?*

O. V.: Zabavno je to što kažete, pošto sam ja bio iznenađen kada sam ćuo da snimam *Proces*. U stvari, ono što me je iznenadilo jeste to da sam ga uopšte snimio. To je veoma skup film, veliki film. Svakako pre pet godina nije bilo nikog ko bi ga snimio, nikoga ko bi ubedio distributere ili producente, ili bilo koga drugog da ga snimi. Ali svet se odnedavno promenio. Postoji novi moment u snimanju filmova i pod tim ne mislim da bolje pravimo filmove, nego da se sistem distribucije malo urušio i da je javnost otvorenija, spremnija za teške teme. Ono što je važno jeste to da je *Proces* snimio bilo ko! To je takva avangarda.

H. V.: *Znaćajno je da se filmovi kakav je Proces sada mogu snimati s velikim budžetima, za publiku u komercijalnim bioskopima?*

O. V.: O, to je divno, i veoma uliva nadu. Hoću da kažem, ima svakakvih teških tema koje danas ulaze u mejnstrim filmove i to se radi dobro. Ljudi idu da ih gledaju. *Hirošima ljubavi moja* i *Prošle godine u Marijenbadu*. Mislim, ne dopadaju mi se, ali tako mi je drago da su snimljeni. Nije važno što mi se ne dopadaju. Resne bi svakako mrzeo *Proces*, ali ono što je važno jeste to da je težak i eksperimentalni film snimljen, prikazuje se i komercijalno nadmeće! Drugim rećima, ono što odumire jeste ćisto komercijalni film, najmanje od svega to je velika nada!

H. V.: *Kako bi izgledao Proces da je snimljen, recimo, pre pet godina?*

O. V.: Ne mislim da bi bio snimljen pre pet godina, ali da jeste, otišao bi u art bioskope i bio bi napravljen kao oskudan, težak, eksperimentalni film. Umesto da bude snimljen ovako kako jeste, sa Entonijem Perkinsom, Žanom Moro, Romi Šnajder, znate, velika pode-la, veliki film! Zamislite šta to znaći, šta znaći za mene što sam imao šansu da ga snimim, zaista što sam imao šansu da radim. Ovo je prvi posao koji sam dobio kao reditelj za ćetiri godine!

H. V.: *Činjenica je da ste zaljubljeni u filmove, zar ne?*

O. V.: To je moja nevolja! Vidite, da sam ostao u pozorištu, radio bih neprestano, bez stajanja sve ove godine. Ali snimivši jedan film, odlučio sam da je to najbolja i najlepša forma za koju znam i s kojom želim da idem dalje. Bio sam zaljubljen u nju, kao što kažete, stvarno strahovito.

H. V.: *Ima jedna scena sa stručnjakom za kompjutere, koga igra Katina Paksinu, koja nije više u filmu. Ona kaže K.-u da mu je suđeno da izvrši samoubistvo.*

O. V.: Da, bila je to duga scena od deset minuta koju sam isekao pred parisku premijeru. Jozefu K. sudbina je predložena posredstvom kompjutera – to je smisao scene. To je bila moja invencija. Kompjuter mu kazuje sudbinu. Samo jednom sam video film u celini. Još uvek smo bili u procesu montaže i tada se na nas sručila premijera. U poslednjem trenutku skratio sam scenu. Trebalo je da bude najbolja u filmu, ali nije. Nešto je krenulo naopako, ne znam zašto, ali nije uspeo. Predmet te scene bio je slobodna volja. Bila je zaodnuta crnim humorom; to je bilo moje glavno oružje. Kao što znate, on je uvek protiv mašine i zalaže se za slobodu.

H. V.: *Zašto ste najveći deo filma snimili u Jugoslaviji?*

O. V.: Činilo mi se da se priča koju obrađujemo mogla odvijati „bilo gde“. Ali naravno, ne postoji „bilo gde“. Kada ljudi kažu da se priča mogla odvijati bilo gde, morate tačno znati na kom se delu globusa začela. Sad, Kafka je čovek Centralne Evrope, i da bih pronašao srednju Evropu, neko mesto koje je nasleđeno od Austrougarske monarhije na koju je Kafka reagovao, otišao sam u Zagreb. Nisam mogao da odem u Čehoslovačku, jer njegove knjige tamo nisu ni objavljene. Njegov rad tamo još je pod zabranom.

H. V.: *Da li biste otišli u Čehoslovačku, da ste mogli?*

O. V.: Da, nikada nisam prestao da mislim da smo u Čehoslovačkoj. Što se Kafke u celini tiče, misli se na Čehoslovačku. Poslednja scena bila je u Zagrebu, koji ima stare ulice veoma nalik onima u Pragu. Ali vidite, hvatanje tog ukusa savremenog evropskog grada, ipak sa korenima u Austrougarskoj, nije bio jedini razlog što smo snimali u Jugoslaviji. Drugi razlog je bio taj što smo imali veliki industrijski kompleks za snimanje. Koristili smo ogromne zgrade, znatno prostranije od bilo kog filmskog studija. Ima u filmu jedna scena u kojoj je trebalo da smestimo hiljadu i pet stotina stolova u jedan građevinski prostor i nije bilo studija u Francuskoj ili Engleskoj koji bi mogli da prime hiljadu i pet stotina stolova. Veliki industrijski prostori koje smo pronašli u Zagrebu to su omogućili. Tako da imamo i tu nejaku modernost, koja je deo stila filma, i neobične natruple korene koji dosežu do tamnog srca XIX veka.

H. V.: *Snimali ste dosta u Parizu, u napuštenoj železničkoj stanici, Gar D'Orsej?*

O. V.: Da, ima o tome jedna neobična priča. Snimali smo dve nedelje u Parizu s namerom da krenemo smesta za Jugoslaviju, kada setovi budu spremni. U subotu uveče, u 6 sati, stigla je vest da setovi ne samo da nisu spremni, nego nije ni započela njihova izgradnja. Sad, niti ima setova, niti dostupnih studija za njihovu izgradnju u Parizu. Bila je subota, a u ponedeljak je trebalo da snimamo u Zagrebu! Morali smo sve da otkazemo i da prekinemo

rad na filmu. Živeo sam u hotelu Meris u Tiljeriju, hodao tamo-amoo po sobi, gledajući kroz prozor. Nisam tolika budala da ne promotrim ozbiljno mesec, i video sam mesec sa svog prozora, veoma krupan, što bismo rekli u Americi, žetelački mesec. Tada, na čudesan način pojavila su se dva. Dva meseca, kao znak sa neba. Na oba meseca bili su brojevi i shvatio sam da su to časovnici na stanici Orsej. Setio sam se da je stanica Orsej bila napuštena, tako da sam sišao dole u 5 ujutro, seo u taksi, prešao s kraja na kraj grada i ušao u tu praznu stanicu u kojoj sam otkrio Kafkin svet. Kancelarije advokata, sudskih činovnika, hodnike – neku vrstu modernizma Žila Verna koji mi se činio baš po Kafkinom ukusu. Tamo je bilo sve, i u 8 ujutro mogao sam da objavim da ćemo tu moći da snimamo sedam nedelja. Ako pogledate mnoge scene u filmu koje su tu snimljene, primetićete da je u pitanju ne samo veoma lepo mesto, nego i puno tuge, one vrste tuge koja se nagomilava samo na železničkim stanicama gde ljudi čekaju. Znam da ovo zvuči strašno mistično, ali stvarno železnička stanica je ukleto mesto. A priča je o ljudima koji čekaju, čekaju, čekaju, da im se popune papiri. Puna je beznađa u borbi protiv birokratije. Čekanje da se papir popuni nalikuje čekanju voza, a takođe je i stecište prognanika. Ljudi su odatle slati u nacističke logore, Alžirci su se tu okupljali, tako da je to mesto velike tuge. Naravno, i u mom filmu ima mnogo tuge, tako da je lokacija unela dosta realizma u film.

H. V.: *Da li je snimanje na stanici Orsej izmenilo koncepciju filma?*

O. V.: Da, zamislio sam potpuno drugačiji film koji je bio zasnovan na odsustvu setova. Produkcija, kako sam skicirao, podrazumevala je setove koji postepeno nestaju. Broj realističnih elemenata trebalo je da bude sve manji i manji, i publika bi postajala svesna toga, do tačke kada bi se scena redukovala na otvoreni prostor, kao da je sve nestalo. Gigantska priroda setova koje sam koristio, delimično je zavisila od toga što smo koristili ogromnu napuštenu železničku stanicu. To je bio ogroman set.

H. V.: *Kako se osećate u vezi sa Procesom? Da li ste ga izbacili iz sebe?*

O. V.: Znao sam, jutros kad sam stigao na voz, naleteo sam na Pitera Justinova, i njegov novi film *Bili Bad*, samo što se pojavio. Rekao sam mu: *Šta misliš o filmu, da li ti se dopada?* Odgovorio je: *Ne dopada mi se, ponosan sam na njega!* Voleo bih da imam njegovo samopouzdanje i njegov razlog za samopouzdanje, jer siguran sam da je odgovorio baš kako treba. Osećam ogromnu zahvalnost što sam imao priliku da ga snimim, i mogu da Vam kažem da je njegovo snimanje, ne montaža, jer to je užasan posao, nego tok stvarnog snimanja, bilo najsrećniji period u celom mom životu. Kažite šta Vam je volja, ali *Proces* je najbolji film koji sam ikada snimio.

H. V.: *Kako reagujete na pitanje Vaše publike?*

O. V.: O, to je zanimljivo. Čini mi se da je veliki dar filmskoj formi, režiseru, to da ne moramo da se bavimo publikom. U stvari, nemoguće je misliti na publiku. Kad napišem dramu, neizbežno moram misliti na Brodvej ili Vest End. Drugim rečima, moram da vizualizujem publiku koja će doći; njen društveni stalež, njene predrasude i tako dalje. Ali sa filmom uopšte ne mislite na publiku, jednostavno pravite film na isti način kao kad sednete da napišete knjigu, i nadate se da će joj se dopasti. Nemam pojma šta će javnost reći o *Procesu*.

Zamislite tu slobodu! Jednostavno snimio sam *Proces*, pa ćemo videti šta će misliti. *Proces* nije snimljen ni za jednu publiku, snimljen je za svaku publiku, ne za ovu godinu, za sve vreme dok se filmovi budu prikazivali. To je dar nad darovima.

H. V.: *Hvala vam, Orsone Velse. Nadam se da ćemo uživati gledajući onoliko koliko ste Vi uživali snimajući.*

O. V.: O, i ja takođe. Hvala vama.

Izvornik: <https://www.wellesnet.com/trial%20bbc%20interview.htm>

(S engleskog preveo **Dejan Acović**)